

СТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У статті через дослідження різних наукових концепцій до вивчення ієрархії та основних складових ринку фінансових послуг проаналізовано сучасну його структуру, ідентифіковано його компоненти. Обґрунтовано доцільність використання багатоваріантного підходу до ідентифікації структури ринку фінансових послуг. Виділено варіанти визначення структури окресленого ринку за такими ознаками: залежно від виду фінансового посередника, що надає фінансові послуги; залежно від специфіки самої фінансової послуги; залежно від характеру інститутів державного регулювання; залежно від сутності економічних суб'єктів, яким надаються фінансові послуги. Виділені відповідні їм типи компонентів структури ринку фінансових послуг та виокремити серед всіх можливих варіантів ідентифікації його структури найбільш прийнятну класифікацію групування основних елементів такого ринку, не акцентуючи уваги на інших можливих варіантах виокремлення компонентів такого ринку.

Ключові слова: система, ринок фінансових послуг, структура, компонент системи, систематизація.

DUBYNA M. V.

Chernihiv National Technological University, Ukraine

STRUCTURE OF THE FINANCIAL SERVICES MARKET

Within the article through the investigation of different scientific concepts to the study to hierarchy and main components of the financial services market its modern structure was analyzed its components were identified. Appropriateness of use multi variant approach to the identification of the financial services market was based. Variants of the defined market structure were defined by such peculiarities: depending on the type of the financial intermediary that submits financial services ; depending on the specifics of the financial service itself; depending on the character of the institutions of the state regulation; depending on the essence of the economic entities to which the financial services are submitted. Correspondent to them components types of the financial services market were determined. The performed analysis allowed to deepen the theoretical component of the investigation of the economic nature of the financial services market and to separate among all possible variants of its structure the most appropriate classification of grouping the main elements of such market, not putting the attention on other possible variants of separating the components of such market.

Key words: system, the financial services market, structure, system component, systematization.

Вступ. Важливість розвитку ринку фінансових послуг не викликає жодних сумнівів в сучасних умовах функціонування національних економічних систем. Окреслений ринок займає важливе місце в економічній системі держави і безпосередньо впливає на діяльність її основних суб'єктів. Це насамперед обумовлено об'єктивною спроможністю такого ринку сприяти процесам перетворення тимчасово вільних фінансових ресурсів у кредитні та інвестиційні ресурси. Фактично в сучасних умовах всі зазначені операції реалізуються через фінансових посередників, які їх здійснюють за допомогою надання фінансових послуг своїм клієнтам. Саме це обумовлює об'єктивну необхідність забезпечення належних умов для розвитку ринку фінансових послуг, створення реальних механізмів захисту прав його учасників. Все окреслене визначає важливість проведення наукових досліджень ринку фінансових послуг з метою поглиблення теоретичних та методологічних основ його розвитку для застосування отриманих результатів у прикладній сфері реформування такого ринку.

Складовою частиною теоретичного обґрунтування основних засад функціонування ринку фінансових послуг є дослідження його сутності з позиції застосування системного підходу, що розширює спектр наукових методів для науковців у частині пізнання сутності такого ринку. Одним з етапів його застосування є ідентифікація структури ринку фінансових послуг з метою визначення основних його компонентів, що представляють собою окремі підсистеми та базові елементи. Структуризація ринку фінансових послуг дозволяє узагальнити базові його складові, що сприяє більш детальному вивченню їх сутності, взаємодії і, в цілому, розширює теоретичний базис функціонування такого ринку як цілісного, окремого об'єкта дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання структури ринку фінансових послуг знайшли своє відображення у наукових працях низки науковців, до числа яких варто віднести наступних: Бобров Є.А., Горбач Л.М., Захарченко К.В., Зима О.Т., Кобушко І. М., Плєскач В.Л., Рязанова Н.С., Унець-Ходаківська В.П. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз різних наукових концептуальних підходів до дослідження структури ринку фінансових послуг дозволяє стверджувати про існування значного спектру варіантів його сегментації. Однак, у науковій літературі не сформовано концепцію поєднання таких підходів з метою їх уніфікації, оскільки у більшості випадків запропоновані компоненти ринку фінансових послуг є сумісними в єдиному просторі, але ідентифіковані авторами за різними ознаками.

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасної структури вітчизняного ринку фінансових послуг з метою ідентифікації його основних компонентів та дослідження різних концепцій до їх визначення.

Виклад основного матеріалу. Ринок фінансових послуг за своєю природою є цілісною макроекономічною системою. Однак, у більшості випадків науковці при його дослідженні розглядають такий ринок, аналізуючи його як сукупність взаємовідносин між покупцями та продавцями фінансових послуг. При цьому незначна увага приділяється застосуванню всієї методології системного підходу до обґрунтування змісту ринку фінансових послуг. У межах даної статті такий ринок розглядатимемо як окрему систему і розумітимемо його як сукупність споживачів та виробників фінансових послуг, що функціонують у межах єдиного економічного простору, їх взаємовідносин, які виникають з метою задоволення різних за своєю природою потреб у фінансових послугах, а їх взаємозв'язок пов'язаний з рухом фінансових ресурсів у межах такого простору, що частково супроводжується процесами перетворення тимчасово вільних коштів економічних суб'єктів у кредитні та інвестиційні ресурси.

Системний підхід дозволяє більш зручно проводити вивчення особливостей формування структури такого ринку з аналізом та описом його основних складових. У наукових роботах на сьогодні вже сформована значна сукупність різних концепцій до розгляду основних компонентів ринку фінансових послуг з позиції дослідження його як окремої системи. Розглянемо їх більш детально.

Зокрема, Рязанова Н.С. зауважує, що до ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів [15, с. 308]. Однак, у такому контексті не зрозуміло залишається ідентифікація ринку банківських послуг та інвестиційного ринку як окремих, рівнозначних за своєю сутністю, оскільки банки є інституційними інвесторами, і вони своїм клієнтам також надають інвестиційні послуги, тобто означені ринки не можуть за однією класифікуючою ознакою бути віднесеними до різних складових.

Бобров Є.А. стверджує, що структуру ринку фінансових послуг можна поділити на ринок страхових послуг, ринок банківських послуг, ринок інвестиційних послуг... У запропонованій структурі ринку фінансових послуг ринок банківських послуг відповідає кредитному ринку, валютному ринку, ринку дорогоцінних металів, а ринок інвестиційних послуг – фондовий ринок. На ринку фінансових послуг виокремлюється ринок страхових послуг, що тією чи іншою мірою представлений на усіх взаємозалежних ринках у структурі фінансового ринку [3, с. 93]. Наведена класифікація, проте, не враховує значну кількість фінансових послуг, що надаються, наприклад, кредитними спілками, ломбардами, фінансовими компаніями, іншими кредитними установами, що є також частиною ринку фінансових послуг.

Зима О.Т. застосовує інституційний підхід до розгляду ринку фінансових послуг і пропонує у межах ринку фінансових послуг виділяти три складники, три дрібніших ринки: ринок банківських послуг, державне управління яким здійснює Національний банк України; ринок фінансових послуг, пов'язаних з обігом цінних паперів і фондовим ринком, державне управління яким здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України; ринок інших фінансових послуг (щодо страхування, інвестування, небанківського кредитування тощо), державне управління яким здійснює Національна комісія, що виконує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України [7, с. 248]. Однак, такий підхід досить сильно спрощує можливість сегментації ринку фінансових послуг. Складною виявляється ситуація аналізу інвестиційного ринку як окремого об'єкта дослідження, оскільки інвестиційні послуги надаються різними інституційними інвесторами, державне регулювання за якими реалізовується в Україні різними державними органами. Окреслена ситуація також притаманна кредитному та депозитному ринкам.

Захарченко К.В. зазначає, що складовими ринку фінансових послуг виступають грошово-кредитний ринок, страховий ринок, ринок цінних паперів та похідних (деривативів), ринок послуг спільного інвестування, ринок недержавних пенсійних послуг та інші ринки фінансових послуг [6, с. 24]. Проте, окреслений розподіл відображає лише один з багатьох можливих підходів до сегментування ринку фінансових послуг. У монографії за заг. редакцією А.О. Спіфанова, І.О. Школьник і Ф. Павелки зазначається, що складовими ринку фінансових послуг за сегментаційними ознаками є грошовий ринок, валютний ринок, кредитний ринок, фондовий ринок, страховий ринок [8, с. 30]. На наше переконання така структура, насамперед, нагадує складові фінансового ринку як окремого об'єкта дослідження.

Унець-Ходаківська В.П. пропонує іншу класифікуючу ознаку, за якою розглядає структуру ринку фінансових послуг і зазначає, що розрізняють наступні ринки, які є структурними елементами ринку фінансових послуг залежно від фінансових установ та інститутів, що надають ті чи інші фінансові послуги (класифікація за суб'єктною ознакою): ринок банківських послуг, ринок фінансових послуг кредитних спілок, ринок фінансових послуг ломбардів, фінансові послуги в системі гарантування вкладів, фінансові послуги на валютному ринку, ринок фінансових послуг з лізингу, ринок фінансових послуг з недержавних пенсійних фондів, фінансові послуги у сфері будівництва та операцій з нерухомістю, фінансові послуги у сфері інноваційної діяльності, фінансові послуги міжнародних фінансових організацій та установ, ринок фінансових послуг професійних учасників фондового ринку, ринок допоміжних та супутніх послуг у сфері фінансової діяльності [17]. Частково подібного підходу дотримується також і Горбач Л.М., яка виділяє такі складові окресленого ринку: 1) ринок банківських послуг; 2) ринок інвестиційних послуг; 3) ринок послуг у

сфері торгівлі цінними паперами; 4) ринок послуг з обміну валют; 5) ринок послуг у сфері фінансового лізингу; 6) ринок страхових послуг; 7) ринок ломбардних послуг та послуг кредитних спілок; 8) ринок розрахункових послуг; 9) ринок послуг із надання і реалізації концесій [4, с. 22]. Проте, на наше переконання, у окреслених класифікаціях синтезовані різні ознаки до ідентифікації типів елементів ринку фінансових послуг, що ускладнює розуміння існування їх можливих видів, оскільки не всі фінансові послуги потрапили до зазначеної систематизації.

Плескач В.Л. зауважує, що до ринку фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських, страхових, інвестиційних послуг, операцій із цінними паперами та інших видах ринків, які забезпечують обіг фінансових активів. [13, с. 93]. Кобушко І.М. під час дослідження теоретичних та методологічних засад функціонування інвестиційного ринку пропонує у складі ринку фінансових послуг виділяти банківський, небанківський кредитний, страховий, інвестиційний ринки [10, с. 94]. Проте, наведені приклади сегментації ринку фінансових послуг є спрощеними і сформульовані авторами з позиції доцільності їх розгляду у контексті тих наукових досліджень, що проводяться науковцями. У банківській енциклопедії пропонується розглядати ринок фінансових послуг як сукупність банків і небанківських установ [2, с. 390]. Також зазначається, що сегментація ринку фінансових послуг здійснюється за видами фінансових активів, які є об'єктом купівлі-продажу та використання яких визначає характер договірних відносин: послуги фінансових посередників на кредитному, страховому, валютному ринках, на ринку грошей, цінних паперів [2, с. 390].

Враховуючи окреслені вище підходи до структуризації ринку фінансових послуг, реалізуємо синтез таких підходів з метою їх уніфікації і формування авторського підходу до розгляду архітектури такого ринку. Але з початку конкретизуємо сутність категорії „структура”. Загалом зазначений термін у перекладі з латинської мови означає „будову”. В сучасній теорії науки, під структурою прийнято розглядати сукупність певних об'єктів у єдиному просторі, що взаємодіють між собою і такий їх взаємозв'язок визначає місце кожного із них у всій системі. Структура допомагає ідентифікувати конкретне наповнення і сприяє формалізації та групуванню основних компонентів будь-якої системи. Розділяємо думку Кармінської-Белобрової М.В.: „Категорія „структура” відображає будову та внутрішню форму системи. Зв'язок елементів у структурі підпорядкований діалектиці взаємовідношення частини і цілого. Наявність структури – це невід'ємний атрибут всіх реально існуючих систем, бо саме структура надає їм цілісності...” [9, с. 192].

У наукових дослідженнях можна зустріти різні трактування окресленої категорії. Наведемо декілька з них:

- 1) структура – будова, внутрішнє облаштування [16];
- 2) структура – це зображення елементів та зв'язків між ними [12, с. 10];
- 3) структура – сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах [11, с. 187];
- 4) структура – будова, сукупність відносин, частин і елементів, з яких складається певне економічне ціле [14, с. 44];
- 5) структура – це закономірні, необхідні зв'язки, взаємодія елементів [5, с. 102];
- 6) структура – це сукупність стійких відносин і зв'язків між елементами [1];

Отже, структуру будемо розглядати як набір, певну сукупність компонентів однієї системи, що взаємодіють між собою.

Враховуючи вище зазначене, проведемо дослідження сучасної структури ринку фінансових послуг. Зважаючи на різні наукові підходи до ідентифікації видів основних компонентів ринку фінансових послуг, спробуємо визначити сегменти класифікувати за певними ознаками. На рис. 1 наведено модель структури ринку фінансових послуг, що містить в собі розгляд такої структури за багатьма параметрами. Специфічність наукових досліджень, що проводяться науковцями обумовлює доцільність розгляду структури ринку фінансових послуг за певною ознакою. Це визначає існування їх різноманітних варіантів. Проте, з іншого боку можна визначити єдину систему структур ринку фінансових послуг.

Аналізуючи рис. 1, варто зауважити, що окреслену структуру можна розширити новими ознаками, якщо це буде доцільним з позиції реалізації нових наукових досліджень. Такий підхід дозволяє зробити висновок про гнучкість структури ринку фінансових послуг та наявності багатоваріантних підходів до вивчення її сутності і ідентифікації основних компонентів окресленого ринку. Проте, у науковій літературі на сьогодні у більшості випадків ринок фінансових послуг розподіляють за сутністю фінансових послуг, синтезуючи цю ознаку з інституційною. Таким чином досить часто можна зустріти підхід, за якого у складі зазначеного ринку виділяються, наприклад, ринок банківських послуг, страховий ринок та інвестиційний ринок, що, як вже зазначалося, є не зовсім аргументованим.

В цілому кожний з ідентифікованих сегментів ринку фінансових послуг, що представлені на рис. 1, можуть бути окремими об'єктами наукового дослідження і представляють собою складні системи, які в свою чергу також складаються із низки різних компонентів. Особливо варто відмітити недостатню опрацьованість теоретичних та методологічних основ розвитку ринків фінансових послуг для конкретних економічних суб'єктів і їх дослідження як цілісних об'єктів.

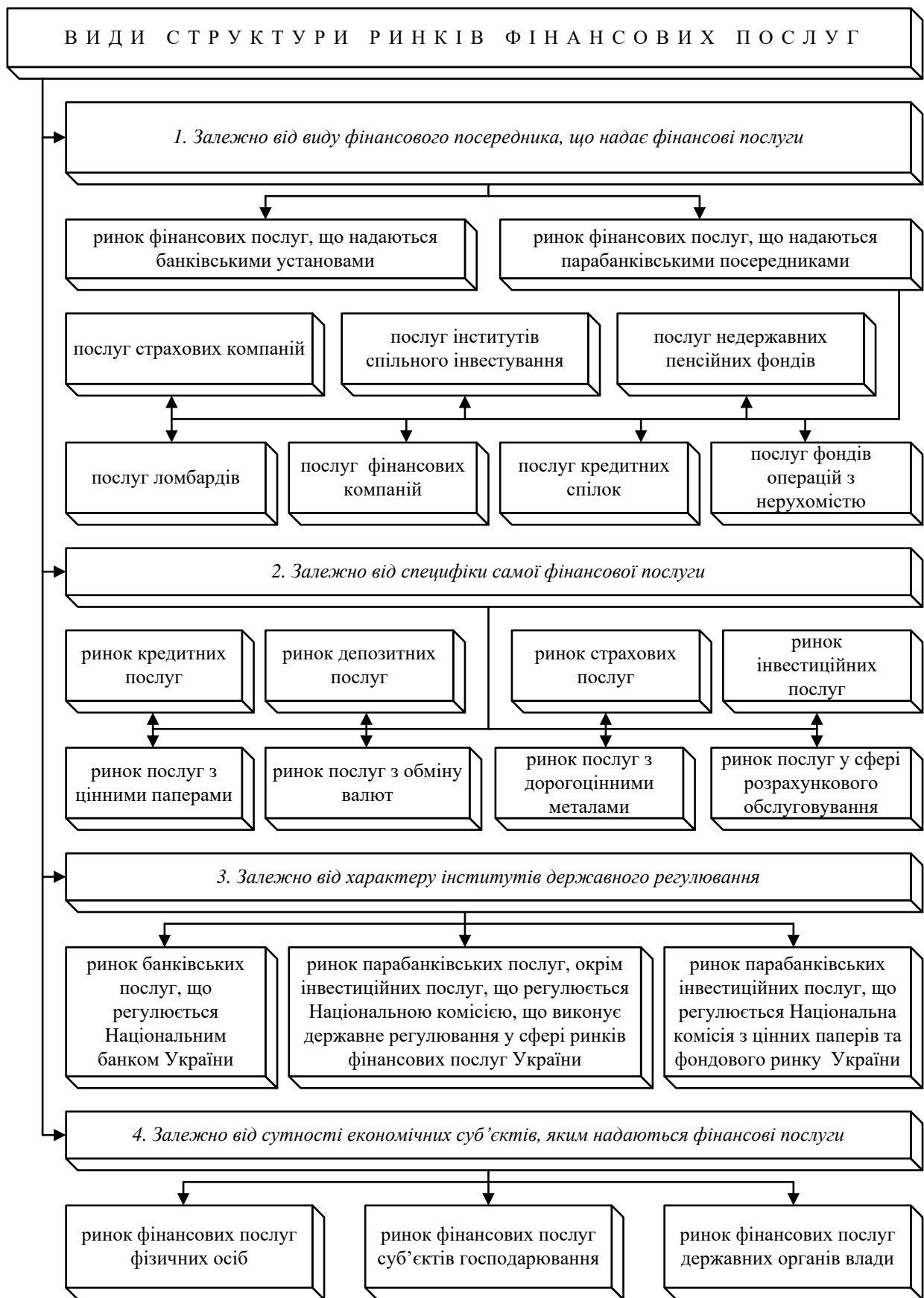

Рис. 1. Моделі структури ринку фінансових послуг

Висновок. У статті досліджено структуру ринку фінансових послуг, який запропоновано розглядати як сукупність споживачів та виробників фінансових послуг, що функціонують у межах єдиного

економічного простору, їх взаємовідносин, які виникають з метою задоволення різних за своєю природою потреб у фінансових послугах, а їх взаємозв'язок пов'язаний з рухом фінансових ресурсів у межах такого простору, що частково супроводжується процесами перетворення тимчасово вільних коштів економічних суб'єктів у кредитні та інвестиційні ресурси.

Проаналізовано існуючі у наукових роботах концептуальні підходи до декомпозиції ринку фінансових послуг, проаналізовано їх основні аспекти. Обґрунтовано доцільність використання багатоваріантного підходу до ідентифікації структури ринку фінансових послуг з визначенням його основних компонентів. Виділено варіанти визначення структури окресленого ринку за такими ознаками: залежно від виду фінансового посередника, що надає фінансові послуги; залежно від специфіки самої фінансової послуги; залежно від характеру інститутів державного регулювання; залежно від сутності економічних суб'єктів, яким надаються фінансові послуги. Виділені відповідні їм типи компонентів структури ринку фінансових послуг.

Література

1. Алексеев П.В. Філософія : підручник / П.В. Алексеев, А.В. Панін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://society.polbu.ru/alekseev_philosophy/ch44_all.html
2. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
3. Бобров Є.А. Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку / Є.А. Бобров // *Фінанси України*. – 2007. – № 4. – С. 88–94.
4. Горбач Л.М. Ринок фінансових послуг : навч. посібник / Л.М. Горбач, О.Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.
5. Дегтярева С.В. Методологические основания исследования институциональной структуры национальной экономики / С.В. Дегтярева // *Формування ринкової економіки. Спец. вип. Проблеми сучасної економіки та інституціональна теорія*. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 100–110.
6. Захарченко К.В. Ефективність розвитку фінансових послуг оператора поштового зв'язку : монографія / К.В. Захарченко, Л.А. Захарченко, Н.Ю. Потапова-Сінько. – Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. – 256 с.
7. Зима О.Т. Реклама на ринку фінансових послуг: адміністративно-правові засади / О.Т. Зима // *Порівняльно-аналітичне право*. – 2014. – № 5. – С. 247–250.
8. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України : монографія / за заг. редакцією А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник і Ф. Павелки. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 258 с.
9. Кармінська-Белоброва М.В. організаційні структури управління підприємством / М.В. Кармінська-Белоброва // *Бізнес Інформ*. – 2012. – № 12. – С. 192–195.
10. Кобушко І. М. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії : монографія / І. М. Кобушко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 517 с.
11. Коломицева О.В. Структурні зрушення в економіці: сутність і напрями трансформації / О.В. Коломицева // *Продуктивні сили і регіональна економіка*. – 2008. – Ч. 2. – С. 186–191.
12. Мороз О.В. Економічна ідентифікація параметрів стійкості та ризикованості функціонування господарських систем : монографія / О.В. Мороз, А.О. Свентух. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 168 с.
13. Плескач В.Л. Фінансові послуги як складова інтеграції України у світовий інформаційно-економічний простір / В.Л. Плескач // *Фінанси України*. – 2008. – № 8. – С. 89–95.
14. Потравка Л.О. Необхідність структурних трансформацій України в умовах перехідного періоду / Л.О. Потравка // *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. – 2011. – № 2(2). – С. 42–48.
15. Рязанова Н.С. Финансовый рынок как экономическая категория: ее характерные черты, общественное назначение и функции в современном информационном обществе / Н.С. Рязанова // *Проблеми економіки*. – 2015. – № 1. – С. 299–312.
16. Тлумачний словник Ожегова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=30854>
17. Унець-Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика / В.П. Ходаківська, О.І. Костюкевич, О.А. Лятамбор. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 292 с.

Надійшла 05.08.2016; рецензент: д. е. н. Ільчук В. П.